

Gramatika- eta estilo-arauak espezialitate-hizkeren garapen diskurtsiboari begira¹

Igone Zabala

EHU

0. SARRERA

Normalizaturiko hizkuntzak askotariko komunikazio-egoeretan erabiltzen dira eta hiztunek hizkuntza horien hiztegia eta gramatika ezagutzeaz gain, badakite zein hizkuntza-baliabide diren egoki erabilera-esparru bakoitzean. Aldakortasun-sistema bat edukitzen dute hizkuntza horiek, bi ardatzen inguruan egituratzen dena: a) ardatz dialektala eta b) ardatz funtzionala. Ardatz dialektalean sartzen dira aldaera geografikoak eta aldaera sozialak, hiztunen jatorriarekin lotuta daudenak. Ardatz funtzionalean sartzen dira, berriz, estiloak eta erregistroak, hiztunei komunikazio-egoera desberdinetara egokitzea posible egiten dietenak.

Hizkuntza-sistema aurkaritzetan oinarritzen da eta, beraz, aldakortasuna sistematikoa izan dadin, beharrezkoa da erreferentziatzat hartzen den aldaera bat. Ardatz dialektalari dagokionez, *aldiera estandarra* izaten da erreferentzia eta, ardatz funtzionalari dagokionez, aldiz, *estilo zaindu orokorra* esango dioguna, neurri handian aldaera estandarrean oinarritzen dena. Hizkuntzen normalizazio-prozesuan, alderantzizko noranzkoan mugitzen dira aipaturiko ardatzak: aldaera dialektalak hurbiltzen joaten dira eta aldaera funtzionalak, aldiz, dibertsifikatuz joaten dira, garatzen doazen neurrian².

1 Lan hau aurrera eramateko EHUko I/UPV 00113 310-H-15921/2004 eta RICOTERM-2 (HUM2004-05658-CO2-01/FILO) ikerketa-egitasmoen diru-laguntza erabili dut. Eskerrak eman behar dizkiot Agurtzane Elordui, azken urteotan berarekin izandako eztabaidak eta lankidetzak egon izan ez balira, eta lankidetzak horretan irakatsi didana gabe lan hau ezinezkoa izango zen eta. Halaber, eskerririk asko lan honen inguruan egindako iruzkinengatik Agurtzane Elordui, Elixabete Perez Gazteluri eta Karmele Artetxeri. Esan gabe doa akats guztiak neureak direla.

2 Hau erraz uler daiteke Halliday eta Hasan-ek (1985: 41) dialektoak eta erregistroak konparatzen dituztenean egiten duten baieztapena kontuan hartuta:

Dialects are saying the same thing in different ways, whereas registers are saying different things. So dialects tend to differ not in the meanings they express but in the realisations of these meanings at other levels — in their grammar, in their vocabulary, in their phonology, in their phonetics. On the other hand it is precisely in their meanings that registers are differentiated from each other. Of course they must also differ in grammar and vocabulary, because grammar and vocabulary are what express the meanings. Halliday eta Hasan (1985: 41)

Euskal zientzialarien diskurtso-komunitateari edota komunitateei buruzko azterketa soziolinguistikorik ez da egin guk dakigula, baina euskarak egun irakas-kuntzan oro har eta unibertsitatean bereziki duen presentzia kontuan hartuta, begi-bistakoa da badirela beren jakintza-alorreko edukietan arituak diren euskaldunak. Euskaldun hauek, gainera, irakasleak direnez, eduki horiek transmititzen dizkiete beren ikasleei, adituak izateko prestatzen ari diren hiztunei hain zuzen ere. Transmisio hori egunero-egunero egiten da diskurtso didaktiko ahozkoaren edota idatziazaren bidez (klase magistraletan, laborategi- eta landa-praktiketan, mintegietan, harrera-orduetako ikasle-irakasle solasaldietan, lan akademikoen zuzenketetan eta mezu elektronikoetan). Badira aditu euskaldunen ikasleak izan diren irakasleak ere, orain adituak izateko prestatzen ari diren ikasleei dagokien jakintza-alorreko edukia transmititzen dizkietenak euskaraz eraikitako diskurtso akademikoaren bidez.

Begi-bistakoa da irakasle-ikasle harreman-sare bertikalak sendo eta arin samarrak direla egun baina, itxuraz behintzat, adituen arteko harreman-sare horizontalak askoz ere ahulagoak dira⁹; badira euskaraz aritzen diren ikerketa-talde sendo bakan batzuk, badira ikerketa-talde desberdinetako kideak terminologia eztabaidatzeko eta finkatzeko elkartzen edo inoiz elkartu direnak¹⁰; badira maila desberdinetako testu-liburuak eta esku-liburuak; badira dibulgazio-aldizkariak eta liburuak norberaren diskurtso-komunitateak eta hurbileko diskurtso-komunitateek erabiltzen dituzten hizkuntza-baliabideak guztien eskura jartzen dituztenak; badira euskaraz idatzitako doktoretza-tesi gutxi batzuk, alegia, espezializazio-mailarik altueneko testuak, aditu batek bere espezialitate-alorreko gai berezitu batez aritzeko garatu duen diskurtsoaren berri ematen digutenak.

Hortaz, gure ondorioa da badela diskurtso-komunitate bat zientzia irakastea, dibulgatzea edota garatzea helburu duena, eta helburu horiek lortzeko euskara tresna modura erabiltzen duena. Komunitate horrek baditu ondo trebatuta dauden kideak eta trebaturiko kideak izateko prestatzen ari direnak. Diskurtso-komunitate honen jarduerari lotuta, garatzen doaz generoak eta lexikoak.

Euskal zientzialarien diskurtso-komunitatea garabidean dago, ordea, eta baditu zenbait puntu ahul: a) adituen arteko sare horizontalak oso ahulak dira, irakasle-ikasle sare bertikalekin erkatuta; b) idatzizko ekoizpena oso mugatua da ahozko ekoizpenaren aldean¹¹. Puntu ahul hauek espero izatekoak dira, kontuan hartuta esparru bakoitzeko aditu euskaldunen kopurua oso txikia dela, eta hiztun talde horrek zama eta erantzukizun handiari aurre egin behar diola. Hasteko, badu bere alorreko euskara garatzeko erantzukizun handia, egunero-egunero aritu behar baitu unibertsitateko irakasle euskaldunak bere ikasleen aurrean euskaraz, askotan beste inork euskaraz jorratu ez dituen gaiez aritu gainera. Baina, bestalde, nazioartean

⁹ Adituen arteko harreman-sareez eta hizkuntza-gaitasunaz, ikus Zabala eta Elordui (2005).

¹⁰ Zientzia eta Teknologia Fakultatean nik neuk zuzenean ezagutu ditut geologoak, fisikariak, landare-biologiako irakasleak eta biokimikariak bilerak.

¹¹ EHUen enborrezko irakasgaiak %80 ematen dira euskaraz gaur egun; hortaz, zientziari buruzko diskurtso didaktiko ahozkoa egunero-egunero garatzen ari den zerbait da. Idatzizko ekoizpena, aldiz, unibertsitatekan kanpoko erakunde eta argitaletxeetan egiten da nagusiki (Artetxe 2005: 88).

aritu behar du lehian eta elkarlanean bere esparruko gainerako zientzialariek. Nazioarteko eremuan ingelesez aritu beharko du gehienetan¹². Hori dela eta, ez da harritzekoa zientzialari euskaldunek denbora askorik ez izatea zientziaren dibulgazioa euskaraz egiteko edota, adibidez, duen erantzukizun handiari doktoretza-tesia euskaraz idazteko erronka handia gaineratzeko¹³. Material didaktiko idatziak dira eskoletan egiten den ahozko jardunarekin estukien lotutakoak, eta ez dirudi azken urteotan irakasle euskaldunen kopuruaren igoerarekin bat datorrenik era honetako materialen ekoizpenaren igoera¹⁴.

Hogeita hamabost urte denbora laburra da diskurtso mota bat eta horrek behar dituen genero eta erregistro guztiak erabat asegarriak eta egokiak egiteko, baina egin diren urratsak oso handiak dira, eta oso handiak izan dira hain zuzen ere prosa hori garatzeko konpromisoa hartu eta eutsi diotenei esker. Gaur egun ereduak badira, eta aintzat hartu behar dira eredu horiek, deskribatu behar dira eta lagundu behar zaie aurrera egiten. Bestetik, mota desberdinetako lan eta produktu lexikografiko eta terminologikoetan bildutako terminologia ahoz zein idatziz (*in vivo*) erabiltzen den terminologiarekin erkatu behar da, erabiltzen ez diren aldaerak baztertzeko edota benetan erabiltzen diren terminoekin osatzeko. Izan ere, eredu horiek deskribatzea eta aintzat hartzea da modu bakarra, aholku eta arauen bitartez euskararen garapen lexiko-diskurtsibo naturalarekin bat datorren interbentzioa egiteko.

EBak ere aurrera egin du eta apurka-apurka ikasten goaz denok hizkuntza nola erabili, apurka-apurka garatuz eta partekatuz goaz denok hizkuntza-baliabideak eta erabilera-arauak. Ikasketa prozesu kolektiboa izan da eta aurrerantzean ere hala izan behar du. Zientzialarien diskurtso-komunitatea, hizketa-komunitate baten parte da, EBEZOa erabiltzen duen hizketa-komunitatearen parte hain zuzen ere. Denok partekatzen ditugu erabilera-arau batzuk: EBEZOarekin zerikusia dutenak, baina era berean, diskurtso-komunitate bakoitzak baditu berezko arau batzuk.

Diskurtso-komunitate horiek aintzat hartu behar dira eta halako gizarte-talde baten berezko esparruko testuei eragin behar bazaie, sortzaile, bitartekari edo zuzentzaile modura, ezagutu eta errespetatu behar dira diskurtso-komunitate horren berezko erabilera-arauak. Era berean, EBEZOa erabiltzen dugun diskurtso-komunitate guztiok joan behar dugu moldatzen gure jarduna garatuz doazen erabilera-arauen arabera. Lehen urratsa da bi mota horietako erabilera-arauak (EBEZOarenak eta EBa erabiltzen duten diskurtso-komunitate desberdinenak) aintzat hartzea, ondo bereiztea eta deskribatzea.

12 Artetxeren (2005: 8) hitzetan, zientziaz aritzeko «hiru bandako hizkuntza-jokoa duten hiztunak» dira euskal zientzialariak, galiziera eta katalana egiten duten zientzialariak bezala: hiru hizkuntzaren artean banatzen dute beren ekoizpena hiztun hauek, hizkuntza gutxituaren, estatuko hizkuntzaren eta nazioarteko zientzia-komunikaziorako hizkuntza den ingelesaren artean hain zuzen ere. Artetxek *triglosia* terminoa aipatzen du egoera hau deskribatzeko Bernardó soziolinguista katalanetik hartua.

13 Artetxek (2005: 45) nabarmentzen du asko direla *Inguma* datu-bascaren arabera euskaraz eskolak ematen dituzten irakasleen artean euskarazko inolako ekoizpen idatzirik ez dutenak, edota euskarazko ekoizpen idatziri dagokionez, doktoretza-tesia baino ekoitzi ez dutenak.

14 Proporzio eza honen arrazoietako bat izan daiteke EHUren euskarazko argitalpenak sustatzeko politika, itzulpenak lehenetsi dituen irakasleek beraiek sortutako material didaktikoen aldean.

2. GRAMATIKA-ARAUAK ETA GARAPEN LEXIKO-DISKURTSIBOA

Hizkuntza baten gramatika, hertsiki hitz eginez, hizkuntza hori erabiltzen duten hiztunek burmuinean duten sistema bat da, hizkuntza erabiltzea posible egiten diena. Adimenezko gramatika horren zati bat, hizkuntza-gaitasun orokorrari dago-kiona, komuna da hizkuntza guztietarako (*Gramatika Unibertsala*) eta beste zati bat, hizkuntza bakoitzak gramatika unibertsal horrek dituen aukeren artean hautatzen du. Hizkuntzalariak hiztunen barne-gramatika hori antzematen saiatzen dira, bi eratako datuak erabiliz: a) hizkuntza-intuizioa (hizkuntzalariarena berarena¹⁵ edota beste hiztun batzuena), eta b) hiztunen ekoizpenaren ondorio diren testuak. Hizkuntzalariek hizkuntzaren gramatikaren arauak deskribatzen dituzte abstrakzio maila handiago edo txikiagoaz¹⁶. Jarduera horren ondorio dira *gramatika deskriptiboak*: hizkuntza baten gramatikaren araberakoak diren eta ez diren hizkuntza-segidak bereizten dituzten gramatikak.

Gramatika deskriptiboetan biltzen dira mota desberdinetako hizkuntza-elementuak (fonemak, morfemak, hitzak) konbinatzeko arau abstraktuak: fonologia-, morfologia-, sintaxi- eta semantika-arauak. Testuaren gramatikaz ere hitz egin dezakegu, testu zuzenak idazteko beharrezkoa baita testuen eraketa-arauak ere errespetatzea. Bereziki, kohesioa deritzon ezaugarri semantiko-sintaktikoa lortzeko bete behar ditugun arauak esaldiaren maila gainditzen duten gramatika-arautzat har ditzakegu. Gramatika deskriptibotzat har dezakegu adibidez, Euskaltzaindiaren EGLU gramatika. Edozein modutan, hizkuntzak gizarteetan erabiltzen dira, eta hiztunek ekoizten dituzten segida guztiak ez dira zuzentzat hartzen gizarte jakin batean. *Gramatika preskriptibo* deritze zenbait hizkuntza-eragilek okertzat hartzen dituzten hiztunen ekoizpenak zuzentzeko helburuaz plazaratzen diren arauak. Euskaltzaindiak eman dituen *Partitiboaren erabilera okerra* (15. araua) edota *Ekartzea merezi du* (31. araua) arauak sar genitzake atal honetan.

Gramatikaren konbinazio-arauok hizkuntzaren erabilera guztietan antzera jokatzen dute, hizkuntza jakin baten funtsezko osagaiak baitira. Horrela, **Liburu erosi dugu* edo **Ez ditugu libururik erosi* segidak euskararen gramatikatik kanpokotzat hartzeko ditugun arrazoi berberak eramaten gaituzte euskararen gramatikatik kanpokotzat hartzera berezituagotzat har ditzakegun **Erreakzio honetan oxigeno askatzen da* edo **Ez dituzte elektroirik hartu* segidak ere. Nolanahi ere, arauen emankortasuna aldatu egin daiteke erabilera-esparruz esparru: erabilera-esparru bakoitzean, eta zehazkiago genero bakoitzean maizago adierazi behar diren nozioen edota diskurtso-funtzioen arabera, gehiago edo gutxiago ustiatuko dira mota bateko edo beste mota bateko arauak.

¹⁵ Hizkuntzalari bera bada hizkuntza bat(zu)en hiztuna eta, beraz, badu bere intuizioa barne-gramatika horrekiko.

¹⁶ Helburua Gramatika Unibertsalaren arauak aurkitzea denean, arau abstraktuagoak formulatzen dira, eta helburua hizkuntza jakin baten arau partikularrak aurkitzea denean, txikiagoa izango da arauon abstrakzio-maila.

Bestetik, morfologia lexikoaren arauak eta sintaxi-arauek desberdin jokatzen dute emankortasunari dagokionez: sintaxi-arauek aukera ematen digute era askotako konbinazioak egin eta nozio bera modu askotara adierazteko; morfologia lexikoaren arauak aldiz, blokeatu egiten dira nozio bat adierazteko elementu bat sortu eta finkatu denean. Adibidez, *jabekuntza* izena sortu eta finkatu ondoren¹⁷, ezin dugu **jabeketa* edo **jabepen* erabili, komunitateak erabilera edo adiera jakin berri baterako onartzen dituen arte behintzat. Behin ekintza-izen hori finkatuta, *jabetze* erabiltzen dugunean, *-tze* atzizki flexiboa, eta ez lexikoa, erabiltzen ari garela ulertuko dugu, eta beraz, aditz bat sortzen ari garela. Alderantziz, *jaiotze* izenaren kasuan, *-tze* atzizki lexiko izen-sortzailea gailendu da eta blokeatuta geratu dira, momentuz behintzat, ekintza-izenak sortzeko morfologia-arauek (**jaiokera*, **jaiokuntza*). Hori dela eta *jaiotze-tasa* bezalakoak sortzen ditugu izen eratorri horrekin. Sintaxi-arauek ez dira blokeatzen ordea, eta, jakina, posible da *Haurra Euskal Herrian jaiotzea nahi zuen* bezalako perpausa, *jaiotze* aditz modura erabiltza duena¹⁸.

Hiztegi-elementuen finkapen ezaren ondorioz eta, beraz, hizkuntzaren normalizazio ezaren ondorioz, gehiegizko sorkuntza gertatzen da zenbaitetan euskaraz morfologia lexikoaren alorrean: gehiegizko sorkuntza hiztun arruntek egiten dute zenbaitetan diskurtso-komunitate batean finkatutako hiztegi-elementuak ezagutzen ez dituztelako, baina beste askotan balizko eratorri okerra zuzendu nahi duen interbentzioaren ondorio da gehiegizko sorkuntza hori (Zabala eta Elordui 2005). Hizkuntzaren erabilera berezituak aditzetiko izen ugari behar izaten dituzte, nozioak abstrakzio-maila handiaz adierazi behar dituztelako. Hori dela eta, emankorrak izan ohi dira zenbait morfologia-arau esparru berezitu hauetan hizkuntzaren erabilera orokorretan baino (Zabala eta Elordui 2006). Era honetako arauen emankortasun handia normalizatutako hizkuntzetan ere gertatzen da, baina are nabariagoa da euskara bezala garapen lexiko-diskurtsiboan murgilduta dagoen hizkuntza batean.

Hizkuntza-elementu jakin baten gramatikaz ere hitz egiten dugu zenbaitetan, alegia, hizkuntza-elementu horrek bestelako elementuekin dituen konbinatzeko moduez. Hizkuntza-elementu bat besteekin konbinatzen den modua haren semantikaren ondorioa da neurri handian. Har dezagun, adibidez, *irakurri* aditza. Aditz hau iragankorra dela dakigu, eta hortik ondorioztatzen da *Jonek liburua irakurri du* gramatikala bada ere **Jon irakurri da* ez-gramatikala dela. Gauzatze sintaktikoa hiztegi-elementuaren Egitura Lexiko-kontzeptualaren ondorio da eta, aditz hori bere argumentuekin konbinatzen denean, zenbait ezaugarri semantiko eskatzen dizkie argumentu horiei (**Liburuak Jon irakurri du*).

17 Hizkuntzalaritzan erabili da, hizkuntzaren ikasketa prozesu naturala adierazteko.

18 *Jaiotze* bezalako elementuei aditz-izen esan ohi zaie, baina termino hau nahasgarria da, testuinguru bakoitzean *-tze* daramaten hizkuntza-unitateak izen edo aditz modura jokatzen baitute, eta elementu bakar bat ezin izan baitaiteke testuinguru jakin batean batera izena eta aditza (Zabala 1999). Antzeko gogoeta egiten du Hernanz-ek (1999: 2203-2207) gaztelaniazko infinitiboen inguruan.

Hiztegi-elementu bat hainbat erabilera-esparrutan erabiltzen denean, ohikoa izaten da haren semantika eta, beraz, konbinatzeko moduak aldatzea erabilera-egoera batzuetatik besteetara. Ildo honetatik, gerta daiteke erabilera-esparru batean posible diren konbinazioak, beste erabilera-esparru batean posible ez izatea. Har dezagun, adibidez, *erantzun* aditza. Erabilera orokorretan konbinatzeko modu ugari ditu: *Jonek galderari erantzun dio*; *Jonek erantzun dit ez duela egingo*; *Jonek txarto erantzuten du arazoan aurrean*. Aditz hau hainbat erabilera-esparru berezitan aurki dezakegu, adibidez, fisiologian edota mekanikan: *Animaliek metabolismoa moldatuz erantzuten diete temperatura-aldaketeki*; *Materialek tentsioei erantzuten dieten moduaren arabera, ondoko material mota hauek bereizten dira*:... Nolanahi ere, halako esparru berezitu hauetan *erantzun* aditzaren subjektuaren ezaugarri semantikoak direla eta, baztertuta geratzen da hizketa-aditz moduko erabilera eta ezinezkoa izango da beti perpaus konpletiboarekin erabiltzea: **Animaliek erantzun digute ez direla moldatuko* edota **Materialek erantzun dute deformatu behar direla*. Alderantzizko kasua ere gerta daiteke: esparru berezitu batean hizpide diren elementuen semantika berezia dela eta, erabilera orokorretan posible ez den modu batera konbinatua azal daiteke hiztegi-elementu bat: **Jon adierazi da / Geneak adierazi dira* (Zabala 2003, Zabala eta Elordui 2006).

Hiztegi-elementuen gramatikari buruzko informazioa lan lexikografikoetan bildu ohi da. Horrelako informazioa tentu handiz erabili behar da garapen lexiko-diskurtsiboan dagoen hizkuntza batean: lan lexikografikoetan bildutako informazioa testuetan gauzatu den gramatikatik hartua da¹⁹, eta erabilera-esparru desberdinetan testu gutxi badira, edota zenbait testu lan lexikografikoetarako kontuan hartzen ez badira, hutsuneak egongo dira hiztegi-elementu bakoitzaren gramatikaren deskripzioan. Hortaz, testu jakin batean hiztegi-elementu bat hiztegitan jasota ez dagoen modu batean erabilia dagoenean, ezin da zuzenean ondorioztatu elementu hori modu ez-gramatikalean erabilia dagoenik. Izan ere, hizkuntzaren normalizazio eza produktu linguistikoetan ere islatzen da, eta produktu linguistikoen garapena hizkuntzaren beraren garapenaren atzetik joan ohi da.

Adibide bat ematearren, Hiztegi Batuaren (H.B.) hasierako argitalpenean (Euskaltzaindia 2000) *baloratu* aditzaren sarreran, *balioetsi* gomendatzen digu hiztegi horrek (*baloratu h. balioetsi*). Nola interpretatu behar genuen aholku hori? Aholku horrek esan nahi zuen, *balioetsi* egokia den testuinguruan, hiztegi horrek hobesten zuela aditz hori erabiltzea. Baina aholkuak ez zuen esan nahi *baloratu* azal zitekeen testuinguru guztietan *balioetsi* erabili behar (ez eta ahal) zenik. Adibidez, hainbat testuingurutan *balioztatu*, *balio bat esleitu* edo bestelako aditzak erabili behar ziren eta *balioetsi* urrun zegoen testuinguruak eskatzen zuen esanguratik:

¹⁹ Ezinezkoa da lan lexikografikoetan bildutako informazioa egilearen intuizioan oinarritzea: hiztunek badute beren hizkuntzaren gramatika-arau sorta oso bat, baina hizkuntza baten hiztegia, diskurtso-komunitate desberdinen parte diren hiztunen hiztegi-ezagutzaren batura da. Ez dago hizkuntza baten (erabilera-esparruz esparruko) hiztegi osoaren berri duen hiztunik.

erabiltzaileek beren intuizioa edo ezagutza erabiliz aurkitu behar dituzte hizkuntza-baliabideak nozio edo funtzio jakin baterako, produktu linguistikoei asegarriak diren konponbideak eskaintzen ez dizkietenean.

Egun H.B. sarean kontsultatzen badugu (Euskaltzaindia 2006) *baloratu* aditzaren sarreraren *baloratu h. balioetsi, balioztatu* irakurriko dugu. Alegia, H.B.ko sarrera erabiltzailearen datu berriekin osatu da. Izan ere, H.B. eta euskarari buruzko bestelako lan lexikografikoak lan irekitzat hartu behar ditugu, hizkuntzaren garapenarekin batera eta garapen horren deskribapenarekin batera osatuz eta egokituz joan behar diren lanak baitira: sarreraren gramatikari eta pragmatikari dagokien informazioa osatuz joan behar da. Lan hauek bidelagun eraman behar ditugu garapen lexiko-diskurtsiboaren lan nekezean eta ez hartu garapenari heziak jartzen dizkieten arau zurrun eta itxiztat²⁰.

Laburbilduz, oro har, esaldiaren eta testuaren gramatika-arauak oso antzekoak dira hizkuntzaren erabilera guztietarako eta ez dira nahitaez aldatu behar hizkuntzaren garapen lexiko-diskurtsiboan. Zenbait morfologia-arauren emankortasuna handiagoa izango da garapen horren ondorioz, adibidez ekintza- eta ondorio-izenak sortzeko arauena. Normalizaturiko hizkuntzetan morfologia lexikoaren arauen bereizgarria da, gainera, blokeatu egiten direla nozio jakin baterako hiztegi-elementu bat sortu eta finkatu denean. Normalizazio ezaren ezaugarria da, hain zuzen ere, arau hauen gehiegizko emankortasuna. Hiztegi-elementu bakoitzaren gramatika osatuz joaten da, erabilera-esparru berrietan, erabilera-esparru horien bereizgarriak diren baldintza semantiko-pragmatikoen ondorioz, elementuak konbinatzeko modu berriak gauzatzen baitira.

3. ESTILO-ARAUAK ETA GARAPEN LEXIKO-DISKURTSIBOA

Gramatika-arauek hizkuntza-sistemaren muin iraunkorra deskribatzen dute: hizkuntzaren erabilera desberdinetan antzera mantentzen diren arauak dira²¹. Estilo-arauek aldiz, hizkuntzaren aldakortasun-sistemarekin lotuta daude, alegia, hizkuntza komunikazio-egoera desberdinetara egokitzen den moduarekin. *Estiloa* da hertsiki hitz eginez testu baten egileak eskuragarri dituen hizkuntza-baliabide guztien artean egiten dituen aukeren multzoa. Estilo korapilatsuaz, estilo trinkoaz edota estilo didaktikoaz hitz egin dezakegu adibidez. Edozelan ere, hizkuntza-baliabideen hautapena testu-motaren eta gizarte-funtzioaren araberakoa izaten da: testu baten estiloa estuki lotuta dago testu hori sartzen dugun generoarekin, eta genero horren alderdietako bat da hain zuzen ere.

20 Hiztegi Batuaren onurez eta bertan dagoen informazioa zurrunez interpretatzeak dakartzan oztopoez ikus Mujika (2005).

21 Jakina hizkuntzen gramatika ere aldatzen da denboran zehar, baina denbora-tarte handiagoa hartu behar da kontuan gramatikaren aldaketak detektatzeko, hiztegiaren edo estiloaren aldaketak detektatzeko baino.

Testuak sortzen ditugunean ez gara hutsetik abiatzen: gizartean finkatutako eredu batzuen arabera aritzen gara. *Genero* deritze eredu horiei, eta finkatzearen atzean daude interes komunikatibo, akademiko, edota profesionalak edo besterik gabe edozein gizartean gertatzen diren elkarrekintzak (Suau 2000). Generoak testuen egitura funtzionalaren bidez definitzen dira: genero bakoitzaren helburu komunikatiboaren arabera, funtzio erretoriko jakin batzuk izango dituen egitura-patroia azalduko da. Generoak testu artekoak dira: beste testu batzuk gogora ekartzeko duten gaitasunagatik definitzen dira, eta zenbait baldintza inposatzen dizkigute diskurtsoa antolatzeke orduan (Couture 1986).

Generoak *erregistro* jakin batzuekin lotzen dira. Erregistroak dira diskurtso-egoera jakin batekin lotuta maila fonetiko, morfosintaktiko eta lexiko-semantikoan egiten diren aukerak. Aukera horiek erregistroa erabiltzen duen diskurtso-komunitatean finkatzen eta partekatzen dira. Erregistro jakin batzuk genero jakin batzuekin lotuta doaz. Testu idatziez ari garela, erregistro jakin baten bereizgarriak dira finkaturiko lexikoia eta fraseologia. Hizkuntza baten garapen lexiko-diskurtsiboaren graduarekin estuki lotuta dago baliabide hauen finkapen-gradua. Testu bat genero eta erregistroen sistemarekin egokiro erlazionatu ahal izateko, harmoniaz konbinatu behar ditu genero eta erregistroen aukera konbentzionalak.

Erregistroa estiloaren alderdi edo dimentsioetako bat da: bai batean bai bestean hautatu egiten dugu eskuragarri ditugun hizkuntza-baliabideen artean, baina erregistroaren hautapena komunikazio-egoerak baldintzatzen du erabat. Estilorako aukera sorta aldiz, zabalagoa da (Reyes 2003: 48).

Euskararen garapen lexiko-diskurtsiboari begira, bi eratako eremuak hartu behar ditugu kontuan estilo-arauak aztertzeke eta deskribatzeko orduan: batetik, euskara batua erabiltzen duen hizketa-komunitatearen eremua dugu eta, bestetik, euskara komunikazio-helburu jakin batzuetarako erabiltzen duten diskurtso-komunitate desberdinak. Lehenengoa, irizpide soziolinguistikoen arabera definitzen da eta, bigarrena aldiz, irizpide sozioretorikoen arabera: hizketa-komunitateak zentripetoak dira eta, diskurtso-komunitateak aldiz, zentrifugoak (Swales 1990: 24).

Ildo honetatik, kontuan hartu behar da hizketa-komunitate osorako formulatzen diren estilo-arauak era guztietako erabiltzaileentzat baliagarriak izan behar direla. Estilo-arau hauek garapen funtzionalaren erreferentzia dira: euskara batuaren estilo zaindu orokorra (EBEZO) gidatzen duten arauak. Lagunarteko erregistroetan aurkitzen dugun estilo zaindugabea, adibidez, arauon hausteagatik bereizten da. Espezialitate-eremu desberdinetarako erregistroak, aldiz, euskara batuaren estilo zainduan oinarritzen dira eta EBEZOtik bereizten dira *orokor / berezitu* aurkaritza dela eta: diskurtso-komunitate jakin batek baino partekatzen ez dituen hizkuntza-baliabideak berezitutzat hartzen dira. EBEZOra ematen diren estilo-arauak nahikoa malguak behar dira izan estilo zaindua erabiltzen duten diskurtso-komunitate desberdinek (erregistro orokorrak eta berezituak behar dituztenek) berezko erregistroak garatu ahal izateko.

EBEZOra arau malgu baten adibidea dugu mendekotasunezko hitz elkartuen idazkerarena: mendekotasunezko hitz elkartuetarako Euskaltzaindiak marradun eta

marrarik gabeko idazkerak onartzen ditu²². Hain zuzen ere, erabileraren deskriptiotik abiatu da Euskaltzaindia arau hau emateko orduan (Euskaltzaindia: 1992: 3-21) eta arauaren malgutasunak posible egin du diskurtso-komunitate desberdinek estilo-arau desberdinak garatzea alderdi honetan: zientzialariek marratxoa erabili ohi dute eta kazetariak, adibidez, marrarik ez erabiltzeko joera dute. Erregistroen berezko garapenari lagundu dio arauaren malgutasunak.

Baina beste erabilera-arau asko deskribatu gabe dauzkagu eta beraz, ez dira kontuan hartzen hiztunen ekoizpenei eragiteko orduan. Adibidez, erabilera-arau desberdinak daude hizkuntzalarien eta zientzialarien diskurtso-komunitateetan jakintza-alorren izenetatik eratorritako erdal erreferentziazko adjektiboen ordainak emateko orduan: hizkuntzalariek joera dute mugatzaile modura jakintza-alorraren izena duten mendekotasunezko izen elkartuak erabiltzeko (*gramatika-kategoriak, sintaxi-arauak, pragmatika-baldintzak...*); zientzialariek aldiz, erreferentziazko adjektiboak erabiltzeko joera dute (*osaera kristalografikoa, eragiketa kimikoa, frogapen matematikoa...*). Erregistroen garapena oztapatzea litzateke hizkuntzalarien estilo-ohitura zuzenean zientzialarien diskurtso-komunitateari inposatzea, erregistro horren berezko garapenaren kontra egingo bailuke inposizio horrek.

Edozein hiztunek sor ditzake hiztegi-elementu berriak edo enuntziatu berriak nozio bati erantzuteko edo komunikazio-egoera batean ideia bat transmititzeko. Zailagoa da, ordea, sortutako baliabide horiek diskurtso-komunitate oso batek partekatzea, eta diskurtso-komunitate horren hiztegi eta fraseologia bereizgarriaren parte bihurtzea: horretarako harreman-sare trinkoak behar dira diskurtso-komunitatearen barruan eta erabilera-maiztasun handia. Diskurtso-komunitate batean finkatuta dauden hiztegia, fraseologia eta bestelako diskurtso-baliabideak ondarerik preziatuena dira erregistroen garapenerako eta zaindu egin behar dira: ahal den eta gutxien eragin behar zaie. Baina ez eragiteko, eta berezko garapenaren noranzkoan azkarrago finkatzen laguntzeko ere, aintzat hartu eta deskribatu egin behar dira arauok.

Hasteko, espezialitate-hizkeretan hizkera orokorretan azaltzen ez diren hiztegi-elementuak eta adierak behar dira. Adibidez, kimikan *disoluzioa baloratu* esapidea erabiltzen da, eta ez dirudi zuzenean ezarri ahal zaionik erabilera horri bigarren atalean aipatu dugun E.B.aren aholkua (*baloratu h. balioetsi, balioztatu*). Egokitzen hartuz gero, aberastu liteke sarrera hori kimikaren esparruari buruzko informazio pragmatikoarekin (Kim. baloratu). Problematikoagoak dira erabilera gutxietsi eta zientzialarien diskurtso-komunitatean erabat zabaldua eta finkatuta dagoen hiztegi-elementu bat espreski gaitzesten duten kasuak, adibidez, *liseriketa e. digestio sarreraren kasua.

Baina batzuetan itzultzaileak eta zuzentzaileak bezalako hizkuntza-bitartekariak dira diskurtso-komunitateetan finkatuta dauden arauak kontuan hartzen ez dituztenak. Berezik jarri behar da diskurtso-komunitate batean finkatuta dauden hiztegi-elementuak beste komunitate batera zuzenean ez estrapolatzeko,

22 Euskaltzaindiaren 25. araua: *Hitz elkartuen osaera eta idazkera*.

azken komunitate horrek adierazi behar den nozioerako beste hiztegi-baliabide bat erabiltzen badu behintzat. Adibidez, hizkuntzalarien diskurtso-komunitateak erabiltzen dituen *tasun* edota *hizkuntza* hiztegi-elementuak ezin dira estrapolatu hurrenez hurren genetikazko eta informatikazko testuetara, genetikarien eta informatikariaren diskurtso-komunitateek *karaktere* eta *lengoaia* erabiltzen baitituzte beren esparruetako bereizgarriak diren nozioerako: hizkuntza-elementuen bereizgarria den nozio-denominazio lotura arbitrarioa da, eta hizkuntza komunikazio-tresna modura erabiltzea posible egiten duena ez da hizkuntza-elementu jakin batek forma jakin bat edukitzea, hiztun talde batek nozio-denominazio lotura bera partekatzea baizik.

Azkenik, garrantzi handia dute erregistroen garapenean elkartasun lexiko errepikatuek (fraseologia). Izan ere, erregistro jakin bat aztertzen denean, oso maiz elkarrekin agertzen diren hiztegi-elementuak aurkitzen ditugu, adibidez, *beroa xurgatu*, *soinua ekoitzi*, *izpiek eraso*, *argia igorri*, *terminoak erauzi*, *hormonak jariatu*. Testu egokiak idazteko, errespetatu egin behar dira konbinazio hauek eta hizkuntzaren erabilera orokorrean sinonimotzat hartuko genukeen elementu batekin ordezkatuz gero, erregistro horretan desegokitzen hartzen diren konbinazioak sortuko genituzke (*hormonak #isuri/#askatu*).

Laburbilduz, euskararen berezko garapen lexiko-diskurtsiboa ez oztopatzeko garrantzitsua da EBEZOaren estilo-arauak eta diskurtso-komunitate desberdinen estilo-arauak bereiztea. Bestetik, esparru berezitu desberdinetako diskurtso-komunitateek hizkuntza-baliabideen artean egiten dituzten aukerak deskribatu behar dira. Deskripzio hauek beharrezkoak dira testuak sortzen edota zuzentzen direnean, diskurtso-komunitatearen arauak errespetatuz, erregistro desberdinen garapena ez oztopatzeko. Bestetik, deskripzioak posible egin lezake erregistroen berezko garapen eta finkapena azkartzen lagunduko luketen esparruz esparruko estilo-arauak formulatzea.

BIBLIOGRAFIA

- Artetxe, K. 2005. *Komunitate Zientifiko Euskaldunaren ezagutzara lehen hurbiltzea: euskarazko produkzio unibertsitarioaren azterketa* (1968-2003). 2003-2005 biurteko dokto-retza programako ikerketa-lana (argitaragabea). Gaur Egungo Historia Saila. EHU.
- Cabré, T. 2003. «Terminología y normalización lingüística» In X. Alberdi eta I. Ugarteburu (ed.) *Espezialitate-Hizkerak eta Terminologia: Jardunaldiak*. Bilbao: EHUko Argitalpen Zerbitzua, 11-25 or. [Interneteko helbidea <http://www.ehu.es/euskarainstitutua/>; 2006-02-27an irakurria].
- Couture, B. 1986. «Exploring the processes of written language production and interpretation» In B. Couture (ed.) *Functional Approaches to Writing Research Perspectives*. London: Frances Pinter, 67-92 or.
- Etxebarria, J.R. 2002. «Euskal prosa zientifikoaren historiaren inguruan». *Hegats*, 30, 63-75 or. [Interneteko helbidea <http://www.idazleak.org/argitalpenak/hegats/hegats30.pdf>; 2006-02-27an irakurria].
- Euskaltzaindia. 1992. Hitz-elkarketa/4. Hitz elkartuen osaera eta idazkera. Bilbo.

- Euskaltzaindia 2002. «Hiztegi Batua». *Euskera*, 45.
- Euskaltzaindia. 2006. «Hiztegi Batua» [Interneteko helbidea <http://www.euskaltzaindia.net/hiztegiatua/>; 2006-02-27an irakurria].
- Ferguson, C. 1968. «Language development». In J. Fishman, C. Ferguson eta J. Das Gupta (ed.) *Language problems of developing nations*. New York: Wiley.
- Halliday M.A.K. eta Hasan, R. 1985. *Language context, and text: aspects of language in social-semiotic perspective*. Oxford. Oxford University Press.
- Haugen, E. 1983. «The implementation of corpus planning: theory and practice». In J. Co-barrubias eta J. Fishman (ed.). *Progress in language planning: international perspectives*. La Haya: Mouton.
- Hernanz, M.L. 1999. «El infinitivo» In I. Bosque eta V. Demonte (ed.) *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa, 2197-2356 or.
- Hymes, D. 1974. *Foundations in sociolinguistics: an ethnographic approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Irazabalbeitia, I. 2002. «Zientzia komunikazioa Euskal Herrian: hurbilketa modukoa» *Hegats*, 30, 47-75 or. [Interneteko helbidea <http://www.idazleak.org/argitalpenak/hegats/hegats30.pdf>; 2006-02-27an irakurria].
- Lekuona, M. 1968. «Euskeraren batasuna». *Euskera*, XIII, 139-141 or.
- Mujika, A. 2005. «Hiztegi Batua eta terminologia zientifiko-teknikoa: elkarguneak, estu-guneak eta gurutzaguneak». *Senez*, 28, 111-120 or. [Interneteko helbidea <http://www.eizie.org/Argitalpenak/Senez/20051219/mujika>; 2006-02-27an irakurria].
- Oiartzabal, B. 1996. «Euskara Batua eta euskalkiak». *Euskera*, 41, 511-515 or. [Interneteko helbidea <ftp://www2.euskaltzaindia.net/euskera/5980.pdf>; 2006-02-27an irakurria].
- Reyes, G. 2003. *Como escribir en español*. Madrid: Arco.
- Suau, F. 2000. «El género y el registro en la traducción del discurso profesional: un enfoque funcional aplicable a cualquier lengua de especialidad» [Interneteko helbidea <http://www.ub.es/filhis/culturele/tinasuau.html>; 2006-02-27an irakurria].
- Swales, J.M. 1990. *Genre Analysis. English in academic and research setting*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zabala, I. 1999. «Gramatika-kategoriak eta EGLU». *Euskera*, 44, 865-896 or. [Interneteko helbidea <ftp://www2.euskaltzaindia.net/euskera/49295.pdf>; 2006-02-27an irakurria].
- Zabala, I. 2003. «Causation and semantic control. Diagnosis of incorrect uses in minorized languages». In B. Oyharçabal (ed.) *Inquiries into the lexicon-syntax relations in Basque. Supplements of ASJU*. Bilbao: EHUKo Argitalpen Zerbitzua, 255-284 or.
- Zabala, I. eta Elordui, A. 2005. «Euskara zientifikoaren normalizazioa: hizkuntzalarien ekarpena». In J. M. Txurruka (ed.), *Euskera zientifiko-teknikoa: normalizaziotik homologaziora*. Bilbao: Mendebalde Kultur Alkartea, 15-53 or. [Interneteko helbidea <http://www.mendebalde.com/antbuspre.asp?Cod=1765&nombre=1765&orden=True>; 2006-02-27an irakurria].
- Zabala, I. eta Elordui, A. 2006. «Specialised Discourse and the Linguistic System of Basque» In B. Fernández eta I. Laka (ed.) *Andolin Gogoan: Essays in Honour of Professor Eguzkitza*. Bilbao: EHUKo Argitalpen Zerbitzua (argitara bidean).